

Traducció teatral: un viatge entretingut

Visat núm. 20

(octubre 2015)

per Maria Khatziemmanuïl

S'acostuma a dir que la traducció, com l'escriptura, és un viatge en solitari. Un viatge que passa pels Lestrigons i pels Ciclops —els amics traductors entenen molt bé què vull dir— fins que un arriba a la seva Ítaca. Arribar a Ítaca, és a dir, arribar al final de la traducció, és per a tots els traductors el final del viatge. Però no ho és per al traductor de teatre. Perquè en aquest cas, Ítaca és el final d'un viatge i alhora el començament d'un altre.

L'obra teatral és una obra literària com ho és també una novel·la, però hi ha alguna cosa que la distingeix de les altres obres de literatura: l'obra de teatre arriba a la seva destinació únicament i exclusivament quan puja a l'escena. Això significa que el traductor de teatre és una persona que fa una feina completa i incompleta alhora, perquè, quan dóna per acabada la traducció de l'obra, en queda revelada només una part de la substància. És clar que es pot llegir com si es tractés de qualsevol obra literària, però amb això no n'hi ha prou per a considerar-la «teatral». El teatre s'escriu perquè el representin, perquè l'interpretin actors i el direixi un director, amb la valuosa contribució dels músics, dels escenògrafs, dels figurinistes i de tots els professionals que hi intervenen. El teatre és un «trencaclosques». L'obra necessita totes les peces del trencaclosques per a presentar a l'espectador totes les dimensions, revelar-ne tots els aspectes, alguns dels quals fins i tot el mateix autor pot arribar a ignorar.

Vaig començar a traduir teatre fa deu anys, no per encàrrec, sinó per plaer. De mica en mica vaig anar presentant les obres traduïdes a directors dels quals m'agradava la visió professional, fins que el 2006 va arribar la meua estrena: *La mirada del home oscuro*, d'Ignacio del Moral, dirigida per Stacis Livacinós a l'Escena Experimental del Teatre Nacional de Grècia. Livacinós és un dels millors directors de Grècia i un gran mestre d'actors. Jo era conscient d'aquestes dues qualitats seves; el que en desconeixia, però, era que també és un gran mestre de traducció teatral.

Em pensava que havia fet una traducció perfecta, o almenys bastant bona. La ignorància i l'audàcia de l'aprenent! Quan ens vam posar a treballar plegats, repassant el text paraula per paraula, frase per frase, abans de lliurar-lo als actors, em vaig adonar de tota la feina que havia quedat per fer. Livacinós, tot i que no sabia castellà, podia endevinar perfectament el sentit del text i ajudar-me a trobar solucions per a tots els problemes. Per primer cop vaig adonar-me de la diferència entre un text que es llegeix i un text que es recita: que la paraula passa pel cos de l'actor abans d'arribar a les orelles del públic, i que en aquest recorregut no pot trobar obstacles, sinó que ha de fluir solta, lliure, i alliberar-se del cos de l'autor quan li surt de la boca i anar a capturar l'orella de l'espectador. A més a més, vaig aprendre que una cosa és «traduir del castellà» (és a dir, de la llengua d'origen d'un text) i una altra cosa és «traduir al grec» (o sigui, a l'idioma de destinació). I el més important: que el públic ha d'entendre el contingut del text recitat al moment, perquè l'espectador no té l'oportunitat de llegir una altra vegada la part que no ha acabat d'entendre, no pot re-llegir el fragment que no ha copsat bé, com pot fer el lector d'una novel·la. El sentit de la paraula ha de quedar clar com l'aigua, sense malentesos ni dobles sentits. És a dir, que el sentit que pugui capir el públic no presenti cap dubte.

Quan es va acabar aquell segon viatge pel text al costat del director, vam salpar cap al tercer: els assajos. Allí el text va passar l'última prova i hi vam fer les correccions que van caldre perquè obtinguéssim el ritme intern perfecte, aquest cop amb l'ajut dels actors. I finalment, l'estrena. Contents i satisfets. Jo més que ningú.

Avui, després de set anys i més de vint estrenes, que he fet sola o en col·laboració amb altres traductors, quan llegeixo una nova versió meua, encara sento la veu de l'Stacis que em diu: «és que no s'entén, Maria, no s'entén!». Això és el que sempre tinc present i el que sempre m'ajuda a millorar, trobo, la meua traducció. Li estic agraïda.

Penso que traduir teatre és un privilegi. Encara que siguin temps difícils, encara que moltes vegades sigui una feina mal pagada, aquest viatge amb tan bona companyia (la de directors, actors i tota la gent del teatre), el recorregut del paper a l'escena és un viatge incomparable, un viatge entretingut, que exigeix molts esforços, però que també pot donar moltes alegries al traductor. Gaudim-ne, companys traductors!

NOTA: *Un viaje entretenido* és el títol del llibre de l'escriptor, actor i dramaturg Agustín de Rojas Villandrando (Madrid, 1572 - Paredes de Nava, Palència, abans del 1632), una miscel·lània amb elements picarescos redactada en forma de diàleg entre Rojas mateix i alguns membres de la seva companyia teatral. El llibre aplega un bon grapat d'anècdotes sobre la vida teatral de l'època i dóna una valuosa informació sobre la composició, distribució i costums de les companyies teatrals itinerants i estables.□□

Traduït per Montserrat Franquesa